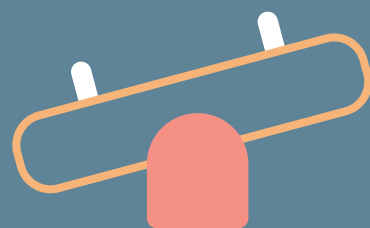
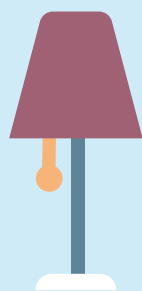
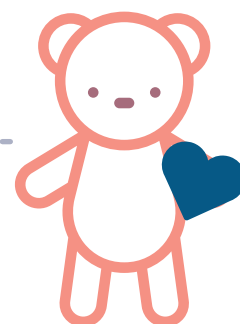
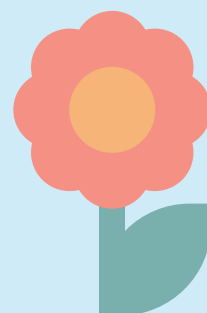

Rodzicielstwo dla dzieciństwa bez przemocy

Pozytywne rodzicielstwo w celu
zaprzestania stosowania kar cielesnych

NON-VIOLENT
childhoods

Wydawca	Sekretariat Rady Państw Morza Bałtyckiego Slussplan 9, PO Box 2010, 103 11 Sztokholm, Szwecja
Autor	Olivia Lind Haldorsson
Redaktorzy	Turid Heiberg i Maria Corbett
Partnerzy programu	Rada Państw Morza Bałtyckiego; Ministerstwo Spraw Społecznych Estonii, Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia Finlandii; Ministerstwo Opieki Społecznej Łotwy; Rzecznik Praw Dziecka w Polsce, Ministerstwo Zdrowia i Spraw Społecznych Szwecji oraz Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children
Wkład ekspercki	Staffan Janson i Daja Wenke oraz Helen, Katariina, Linda, Linda, Matilda and Rain Erik (Youth Council of Estonian Union for Child Welfare)
Udział	Estonia: Kristel Amjarv, Andres Aru, Monica Jaanimets, Joanna Karu, Pille Kuldkepp, Ly Kasvandik, Eve Liblik, Enelis Linnas, Triin Lumi, Kaileen Magi, Sirje Rass, Tiina Valvas i Piret Visnapuu-Bernadt. Finlandia: Jukka Makela. Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children: Eloise Di Gianni. Islandia: Edda Vikar Gudmundsdottir. Łotwa: Kristina Freiberga i Zanda Rūsiņa. Litwa: Audrone Bedorf. Malta: Sharon Attard. Norwegia: Elise Skarsaune. Polska: Ewa Jarosz i Renata Szredzińska. Szwecja: Ulf Axberg, Eva Bellander, Doris Nilsson, Susanna Nordh i Bengt Soderstrom. Sekretariat CBSS: Shawwna von Blixen i Marlene Riedel.
Projekt	Myah Design www.myahdesigns.com
Zespół ds. działań kreatywnych	Shawwna von Blixen i Marlene Riedel
Tłumaczenie z języka angielskiego	Dr n. o zdrowiu Arkadiusz Badziński

ISBN: 978-91-984817-5-4

Niniejsza publikacja jest licencjonowana przez Radę Państw Morza Bałtyckiego na podstawie międzynarodowej licencji Creative Commons Attribution - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych 4.0. Aby wyświetlić kopię tej licencji, odwiedź stronę internetową <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Chciałbyś przetłumaczyć tę publikację?

Skontaktuj się z Radą Państw Morza Bałtyckiego, aby dowiedzieć się więcej na temat kształtu, akredytacji i praw autorskich.

spis treści

program Dzieciństwo bez przemocy..... 1

01

wprowadzenie i kluczowe wiadomości..... 4

02

rodzicielstwo w zmieniającym się świecie..... 6

03

pozytywne rodzicielstwo..... 10

3.1 podejścia do pozytywnego rodzicielstwa 10

3.2 programy pozytywnego rodzicielstwa 11

04

**zasady inicjatyw w zakresie
pozytywnego rodzicielstwa..... 14**

4.1 prawa dziecka 14

4.2 działania oparte o badania 15

4.3 działania oparte o dowody 16

4.4 inkluzywność 17

4.5 współpraca 19

05

**podejmowanie działań na rzecz pozytywnego
rodzicielstwa 22**

5.1 cele, zamiary i zasady 22

5.2 wybór programu 23

5.3 dowody i ocena 23

5.4 zasoby i opłacalność 23

5.5 plan wdrożenia 24

5.6 ramy do wypracowania inicjatywy
pozytywnego rodzicielstwa 25

program Dzieciństwo bez przemocy

Zmienianie świata: Urzeczywistnianie dzieciństwa bez przemocy

Przyjęcie krajowego prawa zakazującego stosowania kar cielesnych wobec dzieci we wszystkich środowiskach, w tym w domu, to ogromne osiągnięcie. Stanowi ono jasne potwierdzenie, iż kara cielesna jest formą przemocy wobec dzieci, która nie jest już akceptowana społecznie oraz nie jest prawnie dozwolona. Z chwilą wprowadzenia zakazu, społeczeństwa oraz państwa mają obowiązek zapewnienia, iż zakaz ten zostanie skutecznie wdrożony. Kraje na całym świecie stają przed tym wyzwaniem a cel, jakim jest zniesienie kar cielesnych wobec dzieci jest obecnie silnie akcentowany w krajowych i regionalnych programach.

Region Morza Bałtyckiego jest niemal całkowicie “strefą zakazu stosowania kar cielesnych” wobec dzieci, gdyż 10 spośród 11 krajów w tym regionie zabroniło stosowania kar cielesnych we wszystkich środowiskach. Szwecja była pierwszym krajem na świecie, który wprowadził ten prawny zakaz w 1979 roku; następnie Finlandia (1983), Norwegia (1987), Dania (1997), Łotwa (1998), Niemcy (2000), Islandia (2003), Polska (2010), Estonia (2015) i Litwa (2017). Federacja Rosyjska nie wprowadziła jeszcze zakazu prawnego.

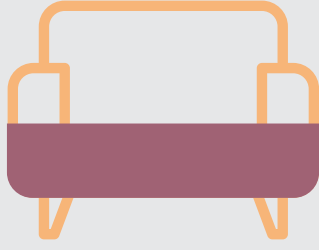
Region Morza Bałtyckiego jest zróżnicowany. Podczas gdy niektóre kraje w tym regionie mają prawie 40-letnie doświadczenie związane z wprowadzeniem zakazu prawnego, inne dopiero rozpoczęły ten proces, którego celem jest zapewnienie dzieciństwa wolnego od przemocy. Program Dzieciństwo bez przemocy (z ang. Non-Violent Childhoods) opiera się na bardzo wyraźnym zaangażowaniu i przywództwie, jakim wykazują się kreatorzy zmian w regionie. W ten program zaangażowani są politycy, urzędnicy państwowi, dostawcy usług, praktycy, badacze, orędownicy, środki masowego przekazu oraz obywatele, w tym dzieci, młodzież, a także rodzice.

Rozwój sytuacji w regionie Morza Bałtyckiego pokazuje, że można zmieniać postawy i zachowania oraz że normy społeczne mogą zostać zmienione na rzecz wspierającego wychowywania dzieci bez przemocy. Od czasu, kiedy krajowe zakazy weszły w życie, coraz więcej rodziców odrzuca stosowanie kar cielesnych w wychowaniu swoich dzieci. Jednak pomimo osiągniętego postępu, zbyt wiele dzieci nadal doświadcza przemocy fizycznej i emocjonalnej lub upokarzającego, i poniżającego traktowania.

Celem programu Dzieciństwo bez przemocy jest promowanie pełnego wdrożenia zakazu kar cielesnych wobec dzieci w regionie Morza Bałtyckiego poprzez wspólne, wielostronne planowanie i działania w tym zakresie. Program ten jest kierowany przez Sekretariat Rady Państw Morza Bałtyckiego przy współfinansowaniu przez Komisję Europejską. Partnerzy z pięciu krajów wspierają projekt opracowany przez ministerstwa i instytucje krajowe w regionie Morza Bałtyckiego: Ministerstwo Spraw Społecznych Estonii, Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia Finlandii, Ministerstwo Opieki Społecznej Łotwy, Rzecznika Praw Dziecka w Polsce oraz Ministerstwo Zdrowia i Spraw Społecznych Szwecji. Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children jest międzynarodowym partnerem tego programu.

W ramach programu Dzieciństwo bez przemocy opracowano zestaw poradników i kampanię skierowaną do rodziców, dzieci, praktyków, osób wspierających, a także decydentów. Każdy poradnik koncentruje się na określonym temacie: poradnik krok po kroku, wdrażanie zakazu w środowisku rodzinnym, pozytywne rodzicielstwo, kampanie podnoszące świadomość, świadczenie usług i śledzenie postępów. Ponadto, kampania podnosi świadomość w kwestii szkodliwego wpływu kar cielesnych i znaczenia posiadania przez dzieci zaufanych osób dorosłych, do których mogą się zwrócić. Poradniki i kampania dają inspirację, a także dostarczają wskazówek oraz praktycznych narzędzi, których celem jest zmiana społeczeństw oraz urzeczywistnienie idei dzieciństwa bez przemocy. Poradniki są oparte na doświadczeniach regionu Morza Bałtyckiego, ale przekazują kluczowe informacje i podkreślają najlepsze praktyki, które mają znaczenie nie tylko dla 11 państw w regionie, ale także dla Europy oraz dla całego świata.

Więcej informacji na temat poradników i kampanii można znaleźć na stronie www.childrenatrisk.eu/nonviolence

01

wprowadzenie i kluczowe wiadomości

Pozytywne rodzicielstwo bez przemocy jest kluczową podstawą pomyślnego wdrożenia prawa krajowego w celu zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci.

Obecnie istnieje wiele inicjatyw w zakresie pozytywnego rodzicielstwa, które mają pomóc rodzicom w radzeniu sobie z wyzwaniami, jakie napotykają. Inicjatywy te wspierają rodzica w rozwijaniu strategii oraz umiejętności w celu odejścia od stosowania kar cielesnych na rzecz działań bez przemocy, które budują oraz wzmacniają silne i pozytywne relacje z dzieckiem. Pozytywne rodzicielstwo zmniejsza prawdopodobieństwo fizycznego i emocjonalnego krzywdzenia dzieci przez rodziców oraz poprawia relacje rodzic-dziecko.

W niniejszym poradniku punktem wyjścia jest dyskusja na temat ewolucji rodzicielstwa w zmieniającym się świecie. Poradnik opisuje, czym jest pozytywne rodzicielstwo oraz zapewnia krótki przegląd uniwersalnych, ukierunkowanych, a także selektywnych działań. Przystawiono kluczowe zasady, które kierują inicjatywami promującymi pozytywne rodzicielstwo. Poradnik zawiera w części końcowej zalecenia dla państw w wyborze działań w zakresie pozytywnego rodzicielstwa, w oparciu o doświadczenia krajów regionu Morza Bałtyckiego.

KLUCZOWE WIADOMOŚCI

Niniejszy poradnik zawiera następujące kluczowe kwestie:

- Istnieje silna podstawa prawna, społeczna oraz naukowa, aby położyć kres stosowaniu kar cielesnych wobec dzieci. Ogólnoświatowy postęp wskazuje, że można zmienić postawy i zachowania rodziców.
- Pozytywne rodzicielstwo jest ogólnym pojęciem różnych podejść do wychowywania dzieci bez przemocy, w tym kar cielesnych. Pozytywne rodzicielstwo uznaje, że hierarchia i granice są ważne dla rodzicielstwa oraz że istnieją skuteczniejsze i mniej szkodliwe sposoby niż stosowanie kar cielesnych do wychowywania dzieci.
- Istnieje wiele różnych programów pozytywnego rodzicielstwa, w tym uniwersalne kampanie prewencyjne, wsparcie poprzez świadczenie usług oraz indywidualne i grupowe programy edukacyjne. Programy mają na celu zmianę norm, postaw oraz zachowań rodziców, aby położyć kres karom cielesnym wobec dzieci. Programy wykorzystują różne metodologie, mają różne grupy docelowe oraz są używane w różnych kontekstach.
- Istnieją różne podejścia do pozytywnego rodzicielstwa, w tym behawiorystyczne oraz oparte na prawach. Podejścia te zainspirowały wiele różnych programów pozytywnego rodzicielstwa, w tym “uniwersalne” kampanie prewencyjne, “selektywne” wsparcie poprzez świadczenie usług oraz “ukierunkowane” indywidualne oraz grupowe programy edukacyjne.
- Istnieje pięć kluczowych zasad skutecznego działania ukierunkowanego na dziecko, promującego pozytywne rodzicielstwo:
 - Prawa dzieci
 - Działania oparte o badania
 - Działania oparte o dowody
 - Inkluzywność
 - Współpraca
- Opracowano ramy, które pomagają wybrać odpowiedni program dla danego kontekstu, a także grupy docelowej oraz koncentrują się na następujących kwestiach:
 - Cele i zamiary
 - Zasady
 - Rodzaj podejścia
 - Rodzaj programu
 - Metody
 - Dowody
 - Zasoby
 - Realizacja
 - Ocena

02

rodzicielstwo w zmieniającym się świecie

W przeszłości uważano, iż rodzice mogą karać swoje dzieci, używając przy tym przemocy a jednocześnie nie ponosząc za to odpowiedzialności. Obecnie istnieje silna podstawa prawna, społeczna oraz naukowa, aby położyć kres stosowaniu kar cielesnych wobec dzieci. Ogólnoświatowy postęp wskazuje, iż można zmienić postawy i zachowania rodziców.

Na przestrzeni dziejów status i sposób postrzegania dzieci był kluczowy dla relacji między rodzicami a dzieckiem oraz dla sposobu ich wychowywania. W przeszłości, dzieci były często postrzegane jako własność rodziców, bez swoich indywidualnych praw. W rezultacie uważano, iż rodzice mogą je karać, używając przy tym przemocy.

Obecnie istnieje silna podstawa prawna, społeczna oraz naukowa, aby położyć kres karom cielesnym wobec dzieci, co wyraźnie sygnalizuje, iż wszelkie formy przemocy wobec dzieci są niedopuszczalne. Obserwuje się wzrost ogólnoświatowego ruchu na rzecz prawnego zakazu stosowania kar cielesnych oraz zwiększenie wsparcia dla rodziców w budowaniu pozytywnych relacji z dziećmi. Postęp ten został osiągnięty poprzez wiele kanałów, w tym dzięki badaniom, transformacji społecznej oraz reformie prawnej.

Uznanie dzieci za osoby posiadające swoje prawa stoi w sprzeczności z poglądem, zgodnie z którym rodzice "posiadają" lub mają absolutne prawa w stosunku do swoich dzieci. Rodzice oraz opiekunowie nadal odgrywają główną rolę w wychowaniu, a także rozwoju dzieci, ale nacisk kładziony jest na obowiązek działania w najlepszym interesie dziecka oraz w celu pomocy w realizacji praw dziecka, w tym prawa do dzieciństwa bez przemocy.

Badania dostarczyły nowej wiedzy na temat rozwoju dziecka oraz negatywnego wpływu kar cielesnych na zdrowie i rozwój dzieci, zmieniając postrzeganie

skutecznego rodzicielstwa z karania na optymalizację oraz wspieranie rozwoju zdolności dzieci.¹ Postęp społeczny, w tym dotyczący zabezpieczenia społecznego, równości płci, opieki wczesnoszkolnej oraz zdrowia publicznego, zapewnił społeczny kontekst, w którym można zapobiegać przemocy wobec dzieci oraz wykrywać ją, na przykład, poprzez opiekę przed- i poporodową, regularne badania lekarskie dzieci oraz wsparcie rodziny ze strony służb ochrony dziecka.

DZIECI JAKO OSOBY POSIADAJĄCE SWOJE PRAWA

Kolejną kluczową kwestią jest coraz powszechniejsze uznanie dzieci - w prawie międzynarodowym, regionalnym oraz krajowym, w tym Konwencji ONZ o Prawach Dziecka (UNCRC), przyjętej niemal na całym świecie - jako pełnoprawnych ludzi, posiadających prawo do godności, partycypacji oraz ochrony przed wszelkimi formami przemocy. UNCRC wyraźnie zabrania wszelkich form przemocy wobec dzieci.² Komitet Praw Dziecka ONZ potwierdził, że wszystkie kary cielesne, niezależnie od ich stopnia, naruszają prawa dzieci, w tym także, gdy są stosowane przez rodziców w domu.³

Kilka innych organizacji międzyrządowych oraz organizacji praw człowieka jest zgodnych co do tego, iż istnieje prawny obowiązek zakończenia kar cielesnych. W Europie Europejski Komitet Praw Społecznych stwierdził, że brak wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych przez Państwa-Strony narusza Zrewidowaną Kartę Społeczną. Ponadto, Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, które

¹ Joan E. Durrant i Ashley Stewart-Tufescu, "What is "Discipline" in the Age of Children's Rights?" ["Czym jest 'dyscyplina' w dobie praw dziecka?"] (2017) 25 (2) Intl J Child Rts 360.

² Konwencja o Prawach Dziecka; Artykuł 19; Artykuł 38, który zakazuje tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania; oraz art. 28 ust. 2, który nakłada na Państwa-Strony obowiązek "zapewnienia dyscypliny szkolnej w sposób zgodny z ludzką godnością dziecka i zgodnie z niniejszą konwencją".

³ Komitet Praw Dziecka, "Komentarz ogólny nr 8 (2006) Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami kary".

skupia przedstawiciele wszystkich 47 parlamentów państw członkowskich, przyjęło zalecenie, które wzywa Europę, by stała się "strefą wolną od kar cielesnych".

Istnieją znaczące wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące kar cielesnych. Trybunał potwierdził, że kary cielesne wobec dzieci w środowisku domowym lub w szkole stawiają naruszenie Art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który zakazuje poniżającego karania.⁴ Trybunał stwierdził, że ryzyko systematycznego i regularnego bicia dzieci uzasadnia w szczególnych przypadkach objęcie dzieci opieką.⁵ Trybunał podkreślił również, że prawa do życia prywatnego oraz rodzinnego lub do wolności wyznania nie mogą być traktowane jako argumenty istotne dla odrzucenia zakazu wszelkich kar cielesnych.⁶

Międzypaństwowa Komisja Praw Człowieka również opowiada się za prawnym zakazem kar cielesnych.⁷ Ponadto, rośnie liczba krajów, które zakazały stosowania kary cielesnej. Do chwili obecnej zakaz stosowania wszelkich kar cielesnych wobec dzieci, w tym także w domu rodzinnym, istnieje w 54 krajach. Co najmniej kolejnych 56 państw wyraziło zobowiązanie do wprowadzenia całkowitego zakazu.⁸

DLACZEGO RODZICE STOSUJĄ KARY CIELESNE?

Pomimo tego, wielu rodziców nadal stosuje kary cielesne, aby "edukować" swoje dzieci. Rodzice mogą postrzegać przemoc jako normalny i właściwy sposób nauczania i kontrolowania dzieci. Niektórzy rodzice mogą czuć się zobowiązani do podtrzymywania lub też być pod wpływem zakorzenionych postaw, wierzeń oraz praktyk kulturowych, które popierają brutalne metody wychowawcze. Przyjmowanie roli rodzicielskiej czasami stanowi poważne wyzwanie dla rodziców. Czasami stosowanie kar cielesnych jest wynikiem stresu, napięcia, złości oraz ograniczonej wiedzy na temat tego, jak można rozwiązywać trudne sytuacje bez stosowania przemocy. Stosowanie kar cielesnych może być również wynikiem złych umiejętności komunikacyjnych lub niemożności kontrolowania lub wyrażania emocji. Ponadto, rodzice mogą nie być świadomi tego, jak ich działania wpływają na dzieci oraz tego, iż przemoc ma negatywny wpływ na zdrowie oraz rozwój dzieci.

Fakt, że wielu rodziców nadal stosuje kary cielesne, pomimo pozytywnych zmian i zachęt do zakończenia przemocy wobec dzieci, pokazuje, że istnieje potrzeba wspierania rodziców w znajdowaniu alternatywnych strategii oraz podejść do wychowania swoich dzieci. Postęp na całym świecie pokazuje, że można zmienić indywidualne zachowanie. Aby odnieść sukces, potrzebne są mocne podstawy oraz

działania, aby przełamać przestarzałe postawy, a także przekonania oraz wprowadzić nowe pomysły oraz praktyki. Wiele społeczeństw uważa dzieci za własność lub traktuje je jako będące "do dyspozycji dorosłych". Z czasem, w społeczeństwach nastąpiła dramatyczna zmiana w statusie dzieci w rodzinie, a także w całej społeczności. W wyniku tego rodzicielstwo ewoluowało, koncepcja dyscypliny została ponownie zrewidowana, a rodzice zostali wyposażeni w strategię wychowywania dzieci bez przemocy.

Szwecja jest niesamowitym przykładem zmiany, która jest możliwa pod względem budowania wysokiego poziomu świadomości i wsparcia społecznego dla prawnego zakazu stosowania kar cielesnych. Od około 40 lat, które upłynęły od przyjęcia ustawy, nastąpiła istotna zmiana w sposobie postrzegania dzieci oraz ich traktowania. Dzieci są uważane za posiadaczy praw oraz członków społeczeństwa z absolutnym prawem do wolności od wszelkich form przemocy, w tym kar cielesnych. Stosowanie kar cielesnych przez rodziców w Szwecji znacznie się zmniejszyło.⁹

4 Europejski Trybunał Praw Człowieka, Tyrer przeciwko Wielkiej Brytanii, 1978, Campbell i Cosans przeciwko Wielkiej Brytanii, 1982; Y przeciwko Wielkiej Brytanii, 1992; Costello Roberts przeciwko Wielkiej Brytanii, 1993; A przeciwko Wielkiej Brytanii, 1998.

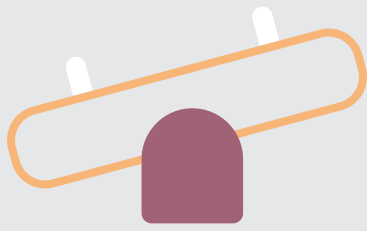
5 Tlapak i inni przeciwko Niemcom (nr 11308/16 i 11344/16) oraz Wetjen i inni przeciwko Niemcom (nr 68125/14 i 72204/14) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Minors_ENG.pdf

6 Europejski Trybunał Praw Człowieka, Philip Williamson i inni przeciwko Wielkiej Brytanii, 2000; nr wniosku 55211/0.

7 Zobacz na przykład <http://cidh.org/Ninez/CastigoCorporal2009/CastigoCorporal.feng.htm> i http://www.oas.org/en/iachr/media_center/PReleases/2014/074.asp

8 Zobacz stronę internetową Global Initiative – aktualizacje <http://www.endcorporalpunishment.org/>

9 Jernbro, C. & Jansson, S.: Przemoc wobec dzieci w Szwecji 2016. Fundacja na Rzecz Dzieci, Szwecja, sierpień 2017 r.

03

pozytywne rodzicielstwo

Pozytywne rodzicielstwo jest ogólnym pojęciem skupiającym różne podejścia do wychowywania dzieci bez przemocy, w tym bez stosowania kar cielesnych. Pozytywne rodzicielstwo uznaje, że struktura i granice są ważne dla rodzicielstwa oraz że istnieją skuteczniejsze oraz mniej szkodliwe sposoby niż stosowanie kar cielesnych do wychowywania dzieci. Istnieją różne podejścia do pozytywnego rodzicielstwa, w tym behawiorystyczne oraz oparte na prawach, które zainspirowały wiele różnych programów w zakresie pozytywnego rodzicielstwa.

Pozytywne rodzicielstwo jest szerokim pojęciem określającym różne podejścia do wychowywania dzieci. Podejścia te mają wspólną cechę, a mianowicie - promują rodzicielstwo bez przemocy oraz odejście od stosowania kar cielesnych.

Powszechnie błędnie uważa się, że pozytywne rodzicielstwo nie wprowadza granic oraz hierarchii w wychowywaniu dzieci. Wręcz przeciwnie, podejścia do pozytywnego rodzicielstwa uznają, że hierarchia ma kluczowe znaczenie dla rodzicielstwa, ale istnieją inne, bardziej skuteczne i mniej szkodliwe sposoby niż stosowanie kar cielesnych do nauczania oraz wychowywania dzieci.

Konstruktywna, dwukierunkowa komunikacja między rodzicem a dzieckiem jest ważnym kamieniem węgielnym pozytywnego rodzicielstwa. Wraz z rozwojem i dojrzewaniem dzieci zmieniają się ich potrzeby, umiejętności, zainteresowania oraz wyzwania. Pozytywne rodzicielstwo zapewnia, iż komunikacja uwzględnia oraz jest dostosowana do cech rozwojowych i potrzeb dzieci w różnym wieku. Komunikacja nie powinna nigdy zagrażać ani upokarzać.

3.1 PODEJŚCIA DO POZYTYWNEGO RODZICIELSTWA

Podejścia do pozytywnego rodzicielstwa dzielą się czasem na dwie główne części: podejście behawiorystyczne ("lekkie") lub oparte na prawach ("silne").¹⁰

3.1.1 PODEJŚCIE BEHAVIORYSTYCZNE

Podejście behawiorystyczne (lekkie) do rodzicielstwa opiera się na teoriach behawiorystycznych i przekonaniu, że zachowanie dziecka może być kształtowane przez wzmocnienie i konsekwencje. Takie podejście promuje strategie bez użycia przemocy, buduje silne relacje rodzic-dziecko, wzmacnia pozytywne zachowanie dziecka i uczy przestrzegania zestawu zasad.

3.1.2 PODEJŚCIE OPARTE NA PRAWACH

Podejście do rodzicielstwa oparte na prawach (silne) opiera się na perspektywie praw człowieka w relacji między dorosłym a dzieckiem. Takie podejście promuje strategie bez użycia przemocy i szacunek dla dziecka jako rozwijającej i uczącej się jednostki. Rodzicielstwo jest rozumiane jako proces wspierania oraz kierowania rozwojem wiedzy oraz zrozumienia dziecka.¹¹ Punktem wyjścia jest zatrzymanie wszelkich działań, które upokarzają, straszą lub ranią dziecko. Rola rodzica polega na zapewnieniu ciepła i dyscyplinowaniu dziecka, prowadzenia go, pomaganiu mu w osiągnięciu sukcesu i wspieraniu jego rozwoju.¹² Obejmuje także zapewnienie dziecku możliwości wypowiadania się na każdym etapie rozwoju.

Zarówno behawiorystyczne jak i oparte na prawach podejścia do programów rodzicielskich są potwierdzone badaniami. Główną różnicą między tymi dwoma podejściami jest fakt, iż

¹⁰ Zobacz na przykład George Holden, Andrew Grogan-Kaylor, Joan Durrant i Elizabeth Gershoff (2017) "Researchers Deserve a Better Critique: Response to Larzelere, Gunnoe, Roberts, and Ferguson" ["Badacze zasługują na lepszą analizę krytyczną: odpowiedź na Larzelere, Gunnoe, Roberts i Ferguson"], 53 (5) Marriage and Family Review, 465- 490.

¹¹ Joan Durrant i Ashley Stewart-Tufescu, "What is "Discipline" in the Age of Children's Rights?" ["Czym jest 'dyscyplina' w dobie praw dziecka?"] (2017) 25 (2) Intl J Child Rts 359-379.

¹² Ibid.

programy behawiorystyczne kładą nacisk na kształtowanie zachowania dzieci, podczas gdy programy oparte na prawach podkreślają opiekę nad dziećmi oraz kierowanie ich rozwojem.

Wybór przyjętego podejścia (behawiorystyczne lub oparte na prawach) wpłynie na metody rodzicielskie przekazywane w programie. Podejście behawiorystyczne może skupić się na uczeniu rodziców ustalania granic, stosowania wzmocnień oraz konsekwencji bez użycia przemocy za złamanie zasad oraz skupić się na promowaniu silnego przywiązania w relacji rodzic-dziecko. Podejście oparte na prawach może skupić się na pomaganiu rodzicom w rozpoznawaniu przyczyn rozwojowych leżących u podstaw "niewłaściwego zachowania" dziecka i konfliktu między rodzicem a dzieckiem oraz tego, w jaki sposób rodzice mogą używać ciepła, dyscypliny, umiejętności rozwiązywania problemów oraz dobrej komunikacji, aby sprostać trudnym sytuacjom oraz sprostać potrzebom rozwojowym dziecka.¹³ Poprawa zdolności komunikacyjnych rodziców jest często ważnym aspektem obydwu programów.

3.2 PROGRAMY POZYTYWNEGO RODZICIELSTWA

Istnieje wiele różnych programów pozytywnego rodzicielstwa, w tym uniwersalne kampanie prewencyjne, wsparcie poprzez świadczenie usług oraz indywidualne i grupowe programy edukacyjne. Celem programów jest zmiana norm, postaw oraz zachowań rodziców, aby położyć kres stosowaniu kar cielesnych wobec dzieci. Programy wykorzystują różne metodologie, mają różne grupy docelowe oraz są używane w różnych kontekstach.

Inicjatywy promujące pozytywne rodzicielstwo obejmują szeroki zakres różnych działań, w tym kampanie prewencyjne, świadczenie usług oraz indywidualne i grupowe programy edukacyjne. Ogólnym celem takich działań jest zmiana norm, postaw i/lub zachowań rodziców oraz nauczenie ich pozytywnego rodzicielstwa, aby umożliwić przejście z rodzicielstwa, które używa kar, do pozytywnego rodzicielstwa.

Programy oferują szeroką gamę metodologii i narzędzi, w tym publiczne kampanie informacyjne, szkolenia bezpośrednio lub internetowe w zakresie umiejętności dotyczących pozytywnego rodzicielstwa, działania terapeutyczne, sieci społeczne, interwencje pielęgniarka-matka oraz wizyty domowe. Programy pozytywnego rodzicielstwa mogą mieć różne grupy docelowe, wykorzystywać różne metodologie i być zakwalifikowane jako programy uniwersalne, selektywne lub ukierunkowane.¹⁴

3.2.1 PROGRAMY PREWENCJI OGÓLNEJ

Programy uniwersalne mają szeroką grupę docelową, obejmując wszystkich rodziców, niezależnie od ich pochodzenia lub ryzyka związanego z przemocą wobec ich dzieci. Zazwyczaj mają na celu zmianę postaw, tak aby przyjęcie i stosowanie kar cielesnych stało się mniej prawdopodobne w grupie docelowej. Ponieważ są proaktywne i uniwersalne, unikają stygmatyzacji określonej grupy lub osoby.

PRZYKŁADY

Przykłady programów uniwersalnych obejmują edukację publiczną i kampanie medialne, które są wydajnym sposobem dotarcia do całych społeczności lub populacji. Ze względu na małą intensywność oraz duży zasięg, takie kampanie są często najtańszymi programami per capita.¹⁵

W Norwegii wsparcie dla rodzicielstwa oferowane jest powszechnie za pośrednictwem platformy cyfrowej, strony internetowej.¹⁶ Strona internetowa, opracowana przez ekspertów oraz rodziców, oferuje opartą na konsensusie wiedzę, wskazówki, ćwiczenia refleksyjne oraz krótkie filmy na temat problemów, na które rodzice najczęściej szukają wskazówek. Platforma bazuje na Międzynarodowym Programie Rozwoju Dziecka (ICDP) i działa jako przeciwwaga dla nieformalnych forów dyskusyjnych.

Powszechne inicjatywy prewencyjne, takie jak wizyty domowe dla nowych rodziców, spotkania z pielęgniarkami i regularne kontrole zdrowotne mogą okazać się skuteczne w zmniejszaniu stosowania kar cielesnych wobec dzieci, ponieważ rodzice zwykle słuchają oraz szanują porady specjalistów służby zdrowia. Niektóre kraje ograniczają tego typu programy prewencyjne do rodziców "w grupie ryzyka"; jednak podejście uniwersalne jest skutecznym sposobem dotarcia do szerokiej populacji oraz zapobiegania stygmatyzacji.

Niektóre programy pozytywnego rodzicielstwa oferują zarówno programy uniwersalne, jak i selektywne. Na przykład program behawiorystyczny Triple P składa się z pięciu poziomów interwencji wraz z rosnącym poziomem intensywności. Na pierwszy poziom składają się kampanie informacyjne dla rodziców, w tym skoordynowana kampania informacyjna z wykorzystaniem mediów drukowanych i elektronicznych w celu podniesienia świadomości problemów związanych z rodzicielstwem oraz normalizacji partycypacji w programach pozytywnego rodzicielstwa.¹⁷ Inne programy pozytywnego rodzicielstwa oferują zasoby

¹³ George Holden, Andrew Grogan-Kaylor, Joan Durrant i Elizabeth Gershoff (2017) 'Researchers Deserve a Better Critique: Response to Larzelere, Gunnoe, Roberts, and Ferguson' ["Badacze zasługują na lepszą analizę krytyczną: reakcja na Larzelere, Gunnoe, Roberts i Ferguson"], 53 (5) Marriage and Family Review, 465-490.

¹⁴ Ta kategoryzacja opiera się na trzech poziomach interwencji określonych przez Institute for Medicine (Mrazek i Haggerty, 1994), o których mowa w Elizabeth Gershoff, Shawna Lee i Joan Durrant 'Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment' ["Obiecujące strategie interwencyjne mające na celu ograniczenie stosowania fizycznych kar przez rodziców"] (2017) 71 Child Abuse & Neglect.

¹⁵ Elizabeth Gershoff, Shawna Lee i Joan Durrant 'Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment' ["Obiecujące strategie interwencyjne mające na celu ograniczenie stosowania kar cielesnych przez rodziców"] (2017) 71 Child Abuse & Neglect.

¹⁶ <https://www.bufdir.no/foreldrehverdag/>

¹⁷ Warsztaty na temat zapobiegania znęcaniu się nad dziećmi: wzmacnianie pracy międzysektorowej, Ryga, Łotwa 1-2 czerwca 2017 r. Biuro regionalne Światowej Organizacji Zdrowia

internetowe, które docierają do całych populacji, skupiając się zarówno na zmianie postaw, jak i nauczaniu pozytywnych strategii rodzicielskich.¹⁸

3.2.2 PROGRAMY SELEKTYWNE

Programy selektywne są skierowane do określonych grup rodziców, w szczególności grup, które są w tzw. obszarze podwyższonego ryzyka pod względem stosowania kar cielesnych. Selektywne programy zazwyczaj koncentrują się na edukowaniu rodziców na temat szkodliwych skutków kar cielesnych i nauczania alternatywnych strategii rodzicielskich bez przemocy.

Istnieje wiele opartych na dowodach selektywnych programów pozytywnego rodzicielstwa. Ponieważ programy te są bardziej intensywne i ukierunkowane na jednostki lub mniejsze grupy, często są droższe niż programy uniwersalne. Z drugiej jednak strony, mogą one zapewnić bardziej ukierunkowany trend na edukowanie rodziców oraz na nauczanie, szkolenie i praktykowanie alternatyw dla kar cielesnych. Programy oparte na grupach są bardziej opłacalne niż indywidualne programy i mają wartość dodaną polegającą na łączeniu rodziców oraz potencjalnym generowaniu wsparcia rówieśniczego.

PRZYKŁADY

Przykłady selektywnych programów rodzicielskich obejmują Rodzicielstwo dla długotrwałego zdrowia (z ang. Parenting for Lifelong Health; PLH), pozytywną dyscyplinę opartą na prawach w codziennym rodzicielstwie (z ang. Positive Discipline in Everyday Parenting - PDEP), Międzynarodowy Program Rozwoju Dziecka (z ang. International Child Development Programme - ICDP) oraz Krąg bezpieczeństwa (z ang. The Circle of Security - COS).

Parenting for Lifelong Health (PLH) składa się z trzech programów skierowanych do różnych grup wiekowych. Ewaluacja pokazała, że PLH może dawać pozytywne wyniki dotyczące zachowania rodziców oraz dobrostanu dzieci.¹⁹ Międzynarodowy Program Rozwoju Dziecka (ICDP) jest oparty o grupy i bazuje na koncepcjach demokracji oraz dialogu. Ma on na celu promowanie pozytywnego rozwoju, zapobieganie problemom zdrowia psychicznego oraz promowanie umiejętności rodzicielskich. Krąg bezpieczeństwa (COS) to również program grupowy oparty na teorii przywiązania i rozwoju dziecka. Promuje przywiązanie, samoregulację oraz kompetencje społeczne. Ewaluacja programu COS w Szwecji wykazała zmniejszenie stresu rodzicielskiego oraz poprawę relacji rodzic-dziecko.²⁰

3.2.3 UKIERUNKOWANE PROGRAMY

Ukierunkowane programy są skierowane do rodziców, u których w wywiadzie występowała przemoc lub obawa zwiększonego ryzyka użycia przemocy. Te programy zazwyczaj koncentrują się na budowaniu umiejętności rodzicielskich w celu promowania pozytywnych relacji rodzic-dziecko oraz ograniczenia stosowania kar cielesnych, a także innych brutalnych strategii rodzicielskich.

Programy te są oferowane grupom rodziców, a czasem także pojedynczym rodzicom. Podobnie jak w przypadku programów selektywnych, są one zatem bardziej czasochłonne oraz bardziej kosztowne niż programy uniwersalne. Jednak w przypadkach rodziców, u których w wywiadzie występowało regularnie sięganie po przemoc, celowe interwencje mogą być jedynym sposobem na zakończenie krzywdzenia. Badania wykazują, że takie programy mogą pomóc ograniczyć stosowanie kar cielesnych przez rodziców, którzy wcześniej stosowali je wobec swoich dzieci.²¹

PRZYKŁADY

Przykłady niniejszych programów obejmują Incredible Years (Niesamowite lata), Nurturing Parenting Programme (NPP) (Program pielęgnowania rodzicielstwa) oraz Parent-child Interaction Therapy (Terapia interakcji rodzice-dziecko).

Program grupowy The Incredible Years ma na celu zapobieganie oraz redukcję zachowań destrukcyjnych i agresywnych wśród dzieci, a także promowanie ich rozwoju społecznego, emocjonalnego oraz naukowego. Rodzice uczą się nowych umiejętności, w tym dyscypliny w zakresie pozytywnego rodzicielstwa, zarządzania stresem oraz zabaw ukierunkowanych na dziecko.²² Badania wykazały, że program "Incredible Years" może doprowadzić do spadku liczby kar cielesnych, co z kolei jest kluczowym czynnikiem powodzenia programów w radzeniu sobie z destrukcyjnym oraz agresywnym zachowaniem u dzieci. Program był stosowany na całym świecie, w tym w Danii, Estonii, Norwegii i Szwecji. Jego skuteczność wykazano również w wielu różnych grupach kulturowych i społeczno-ekonomicznych.²³

Nurturing Parenting Programme (NPP) jest skoncentrowany na rodzinie, skupia się na budowaniu "wychowawczych" umiejętności rodzicielskich oraz zapobieganiu krzywdzeniu, a także zaniedbywaniu dzieci. Celem programu jest zmiana sposobu

w Europie i Nordycka Rada Ministrów s. 18. Kompilacja programów szkoleniowych umiejętności rodzinnych opartych na dowodach, (UNODC) s.5.

18 UNODC, Kompilacja programów szkoleniowych umiejętności rodzinnych opartych na dowodach, s. 19 (Program wzmocnienia rodzin) i s. 63 (Mądre rodzicielstwo)

19 http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/child/plh/en/

20 Neander, K. i Risholm Mothander, P. (2015): Trygghetscirklern för ett reflekterande föräldraskap. COS-P i Sverige - kunskapsutvärdering och utvärdering av ett psykoedukativt föräldraskap. Angielska wersja badania została opublikowana w Risholm Mothander, P., Furmark, C., i Neander, K. Adding "Circle of Security – Parenting" to treatment as usual in three Swedish infant mental health clinics. Effects on parents' internal representations and quality of parent-infant interaction. [Włączenie "Kręgu bezpieczeństwa - Rodzicielstwo" do standardowego leczenia w trzech szwedzkich klinikach zdrowia psychicznego dla niemowląt. Wpływ na wewnętrzne reprezentacje rodziców i jakość interakcji rodzic-niemowlę.] Scandinavian Journal of Psychology, grudzień 2017.

21 Elizabeth Gershoff, Shawna Lee i Joan Durrant 'Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment' ["Obiecujące strategie interwencyjne mające na celu ograniczenie stosowania kar fizycznych przez rodziców"] (2017) 71 Child Abuse & Neglect 3-5.

22 Kompilacja programów szkoleniowych dotyczących umiejętności rodzinnych opartych na dowodach, s.13.

23 Elizabeth Gershoff, Shawna Lee i Joan Durrant 'Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment' ["Obiecujące strategie interwencyjne mające na celu ograniczenie stosowania kar fizycznych przez rodziców"] (2017) 71 Child Abuse & Neglect 3.

postrzegania i stosowania przez rodziców kar cielesnych. Badania wykazały, że NPP doprowadził do zmniejszenia aprobaty dla kar cielesnych. Jest to ważny punkt wyjścia, ponieważ postawa jest często kluczowym czynnikiem decydującym o tym, czy rodzic stosuje kary cielesne.²⁴

Parent-child Interaction Therapy koncentruje się na poprawie jakości relacji rodzic-dziecko i zmianie negatywnych wzorców, takich jak stosowanie kar cielesnych w interakcji między rodzicem a dzieckiem. Składa się z intensywnych sesji rodzicielskich 1 na 1, w celu uczenia specyficznych umiejętności rodzicielskich, które pomogą rodzicom budować opiekuńcze i bezpieczne relacje z dzieckiem, w tym wychowanie bez przemocy. Uczy także sposobu promowania rozwoju społecznego dziecka oraz zniechęca do negatywnych lub agresywnych zachowań. Badania wykazały, że ta forma terapii może pomóc w ograniczaniu stosowania przemocy przez rodziców, którzy wcześniej stosowali kary cielesne.²⁵

²⁴ Ibid.
²⁵ Ibid.

04

zasady inicjatyw w zakresie pozytywnego rodzicielstwa

Istnieje pięć kluczowych zasad skutecznego i skoncentrowanego na dziecku działania promującego pozytywne rodzicielstwo. Uwzględnianie tych zasad promuje prawa dziecka oraz zapewnia, że dzieci są w centrum wszystkich działań. Dzięki temu programy oparte są na badaniach i dowodach dotyczących wpływu kar cielesnych na rodziców oraz dzieci. Przewidują również włączające podejście obejmujące szeroką grupę docelową, angażując grupę podmiotów w realizację różnorodnych działań.

Istnieje pięć kluczowych zasad, które powinny stanowić podstawę skutecznych oraz skoncentrowanych na dziecku działań na rzecz promowania pozytywnego rodzicielstwa: prawa dziecka, działania oparte o badania i dowody, inkluzywność oraz współpraca.

4.1 PRAWA DZIECKA

Prawa dziecka powinny wspierać projektowanie, wdrażanie oraz ocenę inicjatywy w zakresie pozytywnego rodzicielstwa.

Sposób traktowania dzieci jest ściśle związany z ich postrzeganiem. Programy pozytywnego rodzicielstwa mogą odgrywać ważną rolę w informowaniu rodziców o prawach dziecka i zachęcaniu do zmiany postaw, tak aby dzieci były uznawane za pełnoprawne jednostki mające prawa człowieka. Mogą pomóc rodzicom w przyjęciu strategii rodzicielskich, które szanują oraz realizują prawo dziecka do integralności fizycznej, godności ludzkiej i partycypacji. W związku z tym, mogą istotnie przyczynić się do wzmocnienia rodziców w odgrywaniu pozytywnej roli w realizacji zobowiązań wynikających z praw dziecka, w tym przepisów krajowych zakazujących kar cielesnych.

Oznacza to między innymi, że dzieci powinny z mocy prawa korzystać z równej ochrony przed przemocą, w tym przed karami cielesnymi, tak jak dorośli. Należy również zauważyć, że ochrona przed przemocą nie ogranicza się do ratowania życia dzieci lub zapobiegania obrażeniom. Obejmuje ona obowiązek zapewnienia fizycznego, psychicznego, duchowego, moralnego, psychologicznego oraz społecznego rozwoju dzieci. Prawo międzynarodowe, regionalne i krajowe przewiduje, że rodzice oraz opiekunowie odgrywają główną rolę w wychowaniu, a także rozwoju dziecka. Nie oznacza to jednak, że rodzice są „właścicielami” swoich dzieci lub też że mogą traktować je w sposób naruszający ich prawa. Zamiast tego rodzice muszą dopilnować, aby prawa ich dziecka, w tym prawo do życia, zdrowego rozwoju, ochrony przed przemocą i do partycypacji były przestrzegane oraz wypełniane.²⁶

Inicjatywy w zakresie pozytywnego rodzicielstwa powinny zatem być oparte na podstawowych zasadach, w tym na niestosowaniu przemocy, poszanowaniu godności dzieci, rozwijających się zdolnościach i indywidualności, w odniesieniu do prawa dzieci do partycypacji.²⁷

²⁶ UNCRC i Komitet Praw Dziecka ONZ przyznają, że rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za dzieci, ale obowiązek ten należy realizować zgodnie z najlepszym interesem dziecka. Zobacz Artykuły 5 i 18 UNCRC.

²⁷ Joan E. Durrant i Ashley Stewart-Tufescu, 'What is "Discipline" in the Age of Children's Rights?' ["Czym jest 'dyscyplina' w dobie praw dziecka?"] (2017) 25 (2) Int'l J Child Rts 360.

Należy również dołożyć szczególnych starań, aby programy zawsze w pełni respektowały prawa dziecka, w tym także uwzględniały najlepszy interes dziecka w planowaniu, wdrażaniu oraz ocenie programów pozytywnego rodzicielstwa.

PRZYKŁADY

Przykładami niech będą Kampania Rady Europy Podnieś rękę przeciwko biciu dzieci oraz program pozytywnej dyscypliny w codziennym rodzicielstwie (PDEP). W Europie Kampania Rady Europy pod tytułem Podnieś rękę przeciwko biciu dzieci udostępniła materiały oraz narzędzia w kilku językach dla kampanii krajowych, w celu wprowadzenia prawnego zakazu stosowania kar cielesnych oraz promocji pozytywnego rodzicielstwa.²⁸ Kampania ma silne podejście oparte na prawach, a kara cielesna jest uznawana za pogwałcenie praw dziecka do poszanowania ludzkiej godności oraz integralności cielesnej. Kampania doprowadziła do szeregu ogólnokrajowych kampanii w całej Europie.

Rada Europy przyjęła również zalecenie w sprawie polityki wspierania pozytywnego rodzicielstwa²⁹ wraz z szeregiem materiałów wspierających rodziców w przyjmowaniu strategii rodzicielstwa bez przemocy.³⁰ W zaleceniu stwierdza się, że wszelkie wsparcie dla rodziców powinno przyjąć podejście oparte na prawach, które uznaje i traktuje zarówno dzieci, jak i rodziców jako posiadaczy praw i obowiązków, potwierdzając podejście określone w Konwencji ONZ o Prawach Dziecka.

Program Pozytywna dyscyplina w codziennym rodzicielstwie (PDEP) jest przykładem opartego na prawach programu rodzicielskiego oferowanego grupom rodziców. Koncentruje się na zmianie zrozumienia przez rodziców przyczyn, które leżą u podstaw typowych konfliktów między rodzicami a dziećmi, pomagając im zrozumieć prawa dziecka do ochrony, godności i partycypacji w nauce, dostarczając rodzicom informacji o rozwoju emocjonalnym, społecznym oraz intelektualnym dzieci od okresu niemowlęcego do okresu dojrzewania oraz instruując ich w zakresie wdrażania ram rozwiązywania problemów bez użycia kar.³¹ Ocena programu przeprowadzona w 13 krajach wykazała, że większość rodziców uważa, że PDEP będzie miało pozytywny wpływ na ich rodzicielstwo oraz relacje z dziećmi oraz że będzie wspierać ich w rzadszym stosowaniu kar cielesnych.³²

Kluczowym elementem podejścia opartego na prawach dziecka jest skupienie się na rozwijaniu zdolności i świadomości zarówno dorosłych, jak i dzieci. Programy pozytywnego rodzicielstwa powinny umożliwić rodzicom nauczanie dzieci w sposób, który pomaga dziecku uczyć się, wzrastać oraz odnosić sukcesy. Programy te mogą być jednym z elementów lub celem w szerszych działaniach, w które zaangażowani są zarówno rodzice, jak i dzieci, takich jak Połączona Terapia Behavioralno-Poznawcza Rodzic-Dziecko dla rodzin zagrożonych fizycznym krzywdzeniem dzieci (CPC-CBT).³³

4.2 DZIAŁANIA OPARTE O BADANIA

Podejście oparte o badania powinno stanowić podstawę projektu przekazu pozytywnego rodzicielstwa. W celu zapewnienia odpowiednich i właściwych działań ważne jest, aby programy pozytywnego rodzicielstwa opierały się na badaniach nad konceptualizacją oraz planowaniem programu. Badania dotyczące trafności obejmują wpływ rodzicielstwa na dzieci i kar cielesnych na ich rozwój, dobrostan rodziców oraz dziecka, a także relacje pomiędzy rodzicem a dzieckiem.

Istnieje coraz więcej przekonujących dowodów na to, że kary cielesne wiążą się z negatywnymi skutkami rozwoju neurologicznego, poznawczego, emocjonalnego i społecznego oraz fizycznego zdrowia dzieci. Ponadto, wyniki dotyczące dzieci są podobne w różnych kontekstach rodzinnych, społecznych czy geograficznych.³⁴

Wiele badań wykazało związek między karami cielesnymi a zwiększoną agresją oraz antyspołecznymi zachowaniami, problemami ze zdrowiem psychicznym, w tym depresją oraz lękiem, niską samooceną, zaburzeniami zdolności poznawczych oraz gorszymi osiągnięciami w nauce. Wyniki badań neuroobrazowych sugerują, że kary cielesne mogą w rzeczywistości zmienić strukturę oraz funkcję mózgu, oraz mogą m.in. spowodować zwiększoną podatność dzieci na uzależnienie od narkotyków, a także alkoholu.³⁵

Badania wykazały również, że kary cielesne mają negatywny wpływ na rodziców. Mogą one zaszkodzić relacji między rodzicami a dziećmi oraz utrudnić przyjęcie konstruktywnego podejścia do rodzicielstwa. Kary cielesne mogą wywoływać uczucie lęku oraz poczucie winy i prowadzić do nasilenia i eskalacji przemocy. Badania pokazują,

28 <https://www.coe.int/en/web/children/corporal-punishment>

29 Zalecenie Rec [2006] 19 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie polityki wspierania pozytywnego rodzicielstwa https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d6dda

30 Zobacz na przykład <https://www.coe.int/en/web/children/corporal-punishment>

31 https://resourcecentre.savethechildren.net/node/7509/pdf/pdep_2016_4th_edition.pdf

32 Elizabeth Gershoff, Shawna Lee i Joan Durrant 'Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment' ["Obiecujące strategie interwencyjne mające na celu ograniczenie stosowania kar fizycznych przez rodziców"] (2017) 71 Child Abuse & Neglect 7.

33 Johanna Thulin i Cecilia Kjellgren (2017) Treatment in Barnahus: Implementing Combined Treatment for Children and Parents in Physical Abuse Cases [Leczenie w Barnahus: wdrażanie leczenia skojarzonego dla dzieci i rodziców w przypadkach przemocy fizycznej] https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-58388-4_4

34 Elizabeth Gershoff i Andrew Grogan-Kaylor, 'Spanking and child outcomes: Old controversies and new meta-analyses' ["Klapy i wyniki dzieci: Stare kontrowersje i nowe metaanalizy"] (2016) 30 (4) J Fam Psychol 453-69.

35 Joan Durrant i Ron Ensom 'Twenty-Five Years of Physical Punishment Research: What Have We Learned?' ["Dwadzieścia pięć lat badań nad karami fizycznymi: czego się nauczyliśmy?"] (2017) 28 (1) J Korean Acad Child Adolesc Psychiatry 20-24.

że im częściej dzieci są narażone na kary cielesne, tym większe ryzyko eskalacji przemocy oraz fizycznego krzywdzenia ze strony rodziców.³⁶

Przekaz od organizacji akademickich, medycznych, zdrowia publicznego i praw człowieka pozostaje niezmienny: „klapsy są nieskuteczne i potencjalnie szkodliwe dla dzieci.”³⁷

4.3 DZIAŁANIA OPARTE O DOWODY

Podejście oparte na dowodach powinno stanowić podstawę projektu, realizacji oraz oceny działań w zakresie pozytywnego rodzicielstwa. Ponadto, ocena powinna być wbudowana w projekt inicjatywy pozytywnego rodzicielstwa.

Programy oparte na dowodach w zakresie pozytywnego rodzicielstwa zostały poddane istotnym badaniom w celu zapewnienia, że zamierzone wyniki można osiągnąć, a program jest bezpieczny oraz korzystny dla grupy docelowej. Stosuje się różne metodologie w celu pomiaru wpływu programów, w tym randomizowane próby kontrolne (RCT) oraz nierandomizowane RCT (non-RCT).

Które podejście? Istnieją mocne i przekonujące dowody na to, że podejście behawioralne jest skuteczne

oraz ważne zarówno dla dobrostanu dzieci, jak i ich rodziców. Badania wykazują pozytywny wpływ na rozwój dzieci i zdrowie psychiczne, w tym zmniejszenie agresji oraz ryzyka nadużywania alkoholu, a także uzależnienia od narkotyków.

Podejście oparte na prawach jest stosunkowo nowe i potrzebne są dalsze badania nad jego skutecznością. Jednak ostatnie badania wykazały pozytywny wpływ programów opartych na prawach na zachowanie rodziców.

W jednym z badań z udziałem 13 krajów większość rodziców z różnych środowisk społeczno-ekonomicznych, którzy uczestniczyli w programie opartym na prawach odkryło, że program ten pomógł im zrozumieć rozwój ich dzieci, lepiej komunikować się z nimi, lepiej rozumieć ich uczucia, kontrolować ich gniew oraz budować lepsze relacje z nimi.

Badania nad porównawczą skutecznością tych dwóch podejść wskazują, że podejście oparte na prawach może dawać lepsze wyniki pod względem budowania silniejszych relacji rodzic-dziecko oraz zmniejszania stresu rodzicielskiego.³⁸

Który program? Badania sugerują, że podejście oparte na zdrowiu publicznym, łączące uniwersalne i ukierunkowane działania, wydaje się bardziej skuteczne niż inne rodzaje interwencji.³⁹ W Estonii ocena realizacji wskazanego programu pokazuje, iż programy pozytywnego rodzicielstwa mają sens tylko wtedy, gdy zostaną włączone do szerszego systemu usług socjalnych dla rodzin.

Czy da się je wdrożyć w innych krajach?

Wykazano, iż wiele istniejących programów pozytywnego rodzicielstwa można zaadaptować w innych krajach, nawet tam, gdzie występują bardzo odmienne kultury oraz konteksty prawne, czy też społeczno-ekonomiczne. Programy te sprawdzają się najlepiej, gdy interwencja jest dobrze ugruntowana i ma przejrzysty system szkoleń oraz certyfikacji. Ewaluacja przeprowadzona w Estonii dotycząca wpływu programu Incredible Years wykazała wymierne, znaczące oraz trwałe wyniki przy niewielkich modyfikacjach programu.⁴⁰

Różne kraje mogą napotykać różne rodzaje wyzwań w zakresie dostosowywania programów, w zależności od ich kontekstu kulturowego. Badania pokazują, że jeśli programy są dostosowane do określonej kultury, partycypacja rodzin jest łatwiejsza do osiągnięcia. Jednak wydaje się, iż nie ma dowodów na to, że działania wymagają szerokiej adaptacji, gdy są przenoszone do różnych krajów. Naukowcy wyciągnęli wniosek, zgodnie z którym jest bardzo prawdopodobne, że podstawowe zasady podejścia opartego na pozytywnym rodzicielstwie, takie jak budowanie relacji rodzic-dziecko poprzez zabawę oraz pozytywną uwagę są uniwersalne w różnych kulturach.⁴¹

W związku z tym, dostosowanie istniejących programów opartych na dowodach może być skuteczniejsze niż rozpoczęcie nowego od podstaw. Można dokonać przekładu na języki lokalne oraz dostosować do lokalnej kultury oraz religii. Zmiany w strukturze, a także treści programu nie powinny jednak być zbyt daleko idące, ponieważ mogą pozbawić niektórych kluczowych elementów o udowodnionym wpływie lub je zniekształcić.⁴²

Czy to jest opłacalne? Ustalając, jakie programy należy wybrać, ważnym jest rozważenie ich opłacalności. Wiele programów pozytywnego rodzicielstwa jest kosztownych, w szczególności w przypadku, gdy angażują profesjonalnych, czy komercyjnych trenerów. W sytuacji, gdy niezależne badania i ewaluacja są wprowadzone do systemu zapewnienia jakości w zakresie działań dla

36 Ibid.

37 <https://theconversation.com/hard-evidence-spanking-could-lead-to-health-problems-antisocial-behavior-58566>

38 George Holden, Andrew Grogan-Kaylor, Joan Durrant i Elizabeth Gershoff (2017) 'Researchers Deserve a Better Critique: Response to Larzelere, Gunnoe, Roberts, and Ferguson' ["Badacze zasługują na lepszą analizę krytyczną: reakcja na Larzelere, Gunnoe, Roberts i Ferguson"], 53 (5) Marriage and Family Review, 465-490.

39 Ruth Gilbert i inni, 'Child maltreatment: variation in trends and policies in six developed countries' ["Znęcanie się nad dzieckiem: zmienność trendów i polityk w sześciu krajach rozwiniętych"] (2012) 379 (9817) The Lancet 758-77.

40 Dzieciństwa bez przemocy: odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Estonia (2017).

41 Frances Gardner, 'Parenting Interventions: How well do they transport from one country to another?' ["Rodzicielskie interwencje: Jak dobrze przenoszą się z jednego kraju do drugiego?"] (2017) 10 Innocenti Research Brief.

42 UNODC: <https://www.unodc.org/documents/prevention/family-compilation.pdf>, s.4

rodziców, łatwiej jest pokazać decydom, jakich inwestycji mogą się spodziewać w przyszłości.

Analiza efektywności kosztowej w Szwecji wykazała, że działania w zakresie wsparcia dla rodziców w formie selektywnych programów wsparcia rodzicielskiego są opłacalną inwestycją, która spłaca się w ciągu roku. Każda zainwestowana korona szwedzka daje średnio dwie w okresie od jednego do dwóch lat. W Holandii stworzono kalkulator kosztów i korzyści dla władz lokalnych w celu wspierania świadomych decyzji.⁴³

OGRANICZENIA EWALUACJI

Ważne jest, aby pamiętać, że ocena podejść i programów opartych o pozytywne rodzicielstwo niekoniecznie jest badana z perspektywy dziecka lub praw dziecka. Oznacza to, że nawet jeśli badania wykażą, że program jest skuteczny z punktu widzenia rodzica lub z perspektywy ograniczenia "zachowań destrukcyjnych" u dziecka, nie oznacza to automatycznie, że jest on wrażliwy na prawa dziecka lub bierze pod uwagę uczucia dzieci dotyczące rodziców, zdrowia relacji z perspektywy dziecka, zaufania, poczucia bycia wysłuchanym oraz "indywidualności". Konieczne są dalsze badania nad programami z perspektywy dziecka lub praw dziecka, aby lepiej zrozumieć, w jaki sposób programy pozytywnego rodzicielstwa przyczyniają się do osiągnięcia praw dziecka do zdrowia, rozwoju, partycypacji oraz wolności od przemocy.

Wybierając programy w oparciu o dowody należy uznać, że jakość dowodów oraz siła zaleceń mogą być oceniane, klasyfikowane oraz rozumiane na różne sposoby. Praktyki i zdolność oceny również znacząco się różnią.⁴⁴ Niedawne badanie mające na celu zidentyfikowanie, oszacowanie oraz zsyntetyzowanie wszystkich dowodów empirycznych dotyczących skuteczności działań na rzecz rodzin, w których dzieci są narażone na krzywdzenie oraz zaniedbywanie, wykazało, że tylko dwie interwencje mają określone dowody empiryczne (udowodnione w ślepych badaniu RCT), aby zmniejszyć ilość przypadków związanych z krzywdzeniem i zaniedbywaniem. W badaniu stwierdzono również, że nie musi to oznaczać, iż inne programy, które zostały poddane analizie, są nieskuteczne. Jednak istnieje ogromna potrzeba oceny innych obiecujących działań z dobrze zaprojektowanymi randomizowanymi próbami.⁴⁵

Ważne jest również rozważenie, który program najprawdopodobniej zostanie z powodzeniem wdrożony w określonym kontekście, w zależności, na przykład, od kultury, infrastruktury, czy zasobów. Jeśli istnieje prawdopodobieństwo, że

program napotka poważne problemy w zakresie praktycznego wdrożenia, dowody jego pozytywnego wpływu w innych miejscach nie stanowią wystarczającej podstawy do wyboru programu.

EWALUACJA

Aby zapewnić skuteczne wyniki zarówno dla rodziców, jak i dzieci, ważne jest, aby programy pozytywnego rodzicielstwa były oceniane przez długi czas, aby wykazać skuteczność, wpływ oraz wyniki działań. Ocena może również ujawnić wszelkie niezamierzone krzywdy lub negatywne skutki programu.

Doświadczenie na Łotwie pokazuje, że ewaluacja programów rodzicielskich dostarcza ważnych dowodów, które pomagają w prowadzeniu przeglądu programów oraz zmieniają lub rozwijają nowe programy, które odpowiadają zidentyfikowanym potrzebom oraz brakom. Na przykład, kampanie na temat ojcostwa opracowano na podstawie ewaluacji wykazujących, iż ojcowie są mniej zaangażowani w rodzicielstwo oraz w programy rodzicielskie.

4.4 INKLUZYWNOŚĆ

Zasada inkluzywności powinna wspierać projektowanie, wdrażanie oraz ocenę inicjatywy w zakresie pozytywnego rodzicielstwa. Doświadczenie pokazuje, że pomimo bogactwa dostępnych programów, nie wszystkie programy są odpowiednie lub adekwatne dla wszystkich grup docelowych i ich szczególnych potrzeb.⁴⁶ W celu dotarcia do wszystkich segmentów oraz grup, a także w celu zaspokajania konkretnych potrzeb, postaw i praktyk konieczne może być dostosowanie strategii i/lub przyjęcie specjalnych środków. Na przykład, realizowany w Polsce program Dobry rodzic, dobry start, oferuje połączenie usług wspierających, w ukierunkowane wsparcie dla rodziców w różnych sytuacjach. Jeden z komponentów programu jest skierowany do rodziców, którzy ogólnie dobrze sobie radzą. Drugi komponent jest skierowany do rodziców, którzy doświadczają pewnych trudności, a trzeci dotyczy rodzin zagrożonych poważnym krzywdzeniem swoich dzieci.⁴⁷

Zapewnienie równości kobiet i mężczyzn w ich roli oraz odpowiedzialności jako rodziców wymaga wysiłku w celu dotarcia zarówno do matek jak i ojców. Jednym z przykładów może być integracja przekazów o równości kobiet i mężczyzn w rodzicielstwie w podejściach uniwersalnych oraz prewencyjnych. Dotarcie do ojców okazało się szczególnym wyzwaniem w wielu krajach. Dlatego koniecznym może być znalezienie sposobów bezpośredniego dotarcia do ojców, aby zwiększyć

43 <https://voorzorginfographic.ncj.nl/>

44 Zobacz na przykład Brian Head, "Toward More "Evidence-Informed" Policy Making?" ["W stronę tworzenia polityki opartej o dowody?"] (2015) 76 (3) Public Administration Review, 472-484.

45 Öppenvårdsinsatser för familjer där barn utsätts för våld och försummelse. En systematisk översikt och utvärdering av ekonomiska och etiska aspekter. Sztokholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU 2018). SBU-rapport nr 280.

46 Anna Norlén, Przegląd programów i inicjatyw prewencyjnych- doświadczenia z leczenia klinicznego dzieci narażonych na przemoc i krzywdzenie, Ericastiftelsen, Prezentacja, Sztokholm, 8 maja 2017 r.

47 Dzieciństwo bez przemocy: odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny, Polska (2017) s. 35.

ich zaangażowanie oraz zmienić ich zachowania. Na przykład, na Łotwie kampania umożliwiała programy grupowe dla ojców we współpracy z kościołami i organizacjami religijnymi opartymi na wierze, bazując na przekazie, zgodnie z którym można zapobiegać stresowi oraz agresji, gdy ojcowie oraz matki dzielą się odpowiedzialnością w rodzinie, a także wspólnie aktywnie angażują się w rodzicielstwo.⁴⁸

Często wymagane są specjalne środki, aby dotrzeć do matek, które stosują lub istnieje zagrożenie, że będą stosowały kary cielesne. Przykład z Finlandii pokazuje, że grupy rówieśnicze i poradnictwo grupowe mogą mieć silny efekt prewencyjny oraz przyczyniać się do przełamania cykli międzypokoleniowego przekazywania kar cielesnych. Musi jednak istnieć łatwy dostęp do informacji oraz poradnictwa dla kobiet, aby mogły skorzystać z takich możliwości.⁴⁹ W Polsce rodzice, którzy są ofiarami lub sprawcami przemocy, mogą uzyskać wsparcie za pośrednictwem infolinii pomocy, "Niebieskiej Linii" oraz specjalnych programów pozytywnego rodzicielstwa. To właśnie głównie kobiety i matki kontaktują się z linią, szukając wsparcia, aby położyć kres ich własnej przemocy wobec swoich dzieci. Wsparcie okazało się niezbędne, aby pomóc matkom przerwać dynamikę przemocy, napięć oraz agresji w domu oraz chronić dzieci przed doświadczaniem przemocy lub przed byciem jej świadkiem w rodzinie.⁵⁰

Wiele krajów kieruje rodziców z grupy ryzyka do określonych programów rodzicielskich. Na przykład, program Anioł Stróż na Łotwie jest skierowany do rodzin z grupy ryzyka z dziećmi w wieku poniżej dwóch lat. Rodzice są zazwyczaj kierowani do programu przez służby socjalne. Program jest obowiązkowy, jeżeli istnieją obawy dotyczące bezpieczeństwa oraz dobrostanu dziecka oraz dla rodzin, w których dziecko zostało wcześniej objęte alternatywną opieką z powodu zaniedbania, przemocy lub innych zachowań, które naraziły je na ryzyko krzywdy. Ewaluacje pokazują, że program przynosi pozytywne rezultaty wśród rodziców, którzy mają łagodną niepełnosprawność intelektualną oraz rodziców, którzy mieli problemy z zażywaniem narkotyków oraz są częścią programu metadonowego.

W Estonii rodzice i opiekunowie mogą również zostać skierowani przez służby ochrony dzieci do wskazanego programu szkoleniowego w zakresie pozytywnego rodzicielstwa t.j. programu The Incredible Years. Program ten organizowany jest przez gminy wraz z finansowaniem przez państwo. Doświadczenie pokazuje, że program jest skuteczny, ale ma sens tylko wtedy, gdy jest zintegrowany z szerszym systemem usług socjalnych dla rodzin. Ewaluacje pokazują również, że rodzice, którzy nie odnieśli znacznej

korzyści z programu, zwykle mieli inne problemy, na które trzeba było najpierw odpowiedzieć, takie jak problemy ze zdrowiem psychicznym, nadużywaniem substancji i/lub wykluczeniem społecznym.⁵¹

Krajowa strategia na rzecz wsparcia rodzicielskiego w Szwecji zapewnia szereg działań w celu włączenia rodzin, do których trudno dotrzeć. Działania te obejmują lokalne inicjatywy, takie jak wizyty domowe przez położne prowadzone we współpracy z pracownikami socjalnymi. Ważnym aspektem strategii jest wzmocnienie sieci społecznych, które wspierają rodziców w życiu codziennym, w tym w dostępie do wiedzy i informacji. Uważa się to za szczególnie ważne dla nowo przybyłych migrantów oraz uchodźców, którzy nie mają jeszcze sieci społecznej. Strategia jest proaktywna i uniwersalna, tak aby rodzice nie musieli aktywnie szukać pomocy, co także zmniejsza stygmatyzację.⁵²

W Norwegii program Partnerstwo pielęgniarka-rodzina jest obecnie pilotowany wśród rodziców, którzy po raz pierwszy nimi zostali oraz doświadczają szczególnych wyzwań związanych z wejściem w rodzicielstwo, takich jak dzieciństwo z przemocą, problemy psychiczne i/ lub słabe sieci społeczne.⁵³ Program, który okazał się skuteczny w ograniczaniu krzywdzenia dzieci oraz ich zaniedbywania w innych krajach,⁵⁴ ma na celu zapewnienie zdrowej ciąży oraz zdrowego rozwoju dzieci poprzez częste wizyty domowe przez przeszkolone pielęgniarki, poczynając od wczesnej ciąży aż do drugiego roku życia dziecka. Interakcja oraz przywiązanie rodzic-dziecko są mierzone i omawiane przez cały czas trwania programu, a pozytywne rodzicielstwo jest promowane za pomocą materiałów PIPE (Partners in Parenting Education).

Norwegia oferuje dostosowane wersje grupowego Międzynarodowego Programu Rozwoju Dziecka (ICDP) dla rodziców o szczególnych potrzebach lub wyzwaniach, takich jak rodzice przebywający w schroniskach dla ofiar przemocy domowej, rodziców w zakładach karnych, rodziców dzieci zagrożonych radykalizacją lub rodziców w ośrodkach dla osób poszukujących azylu. Ewaluacja wykazała pozytywne zmiany w stylu rodzicielstwa, mniej problemów związanych z dziećmi, zmniejszone napięcie w domu, mniejszą samotność i zmiany postaw rodzicielskich wśród uczestników ICDP w porównaniu do grup kontrolnych. Największe zmiany zaobserwowano u rodziców z najbardziej niekorzystnym punktem wyjścia.⁵⁵ ICDP jest również powszechnie dostępny, poprzez kliniki dziecięce, przedszkola, biura poradnictwa rodzinnego i inne lokalne miejsca dla rodziców w ramach krajowego programu wsparcia rodzicielskiego.

48 Dzieciństwo bez przemocy: odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Łotwa (2017) s. 29.

49 Dzieciństwo bez przemocy: odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Finlandia (2017)

50 Dzieciństwo bez przemocy: odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Polska (2017) s. 34.

51 Dzieciństwa bez przemocy: odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Estonia (2017).

52 Jenny Munkelt, Praca strategiczna ze wsparciem dla rodziców, Ministerstwo Zdrowia i Spraw Społecznych, Prezentacja, Sztokholm, 10 maja 2017 r.

53 <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/AFI/Prosjekter-AFI/Nurse-Family-Partnership-NFP>

54 Streszczenia i referencje dostępne na stronie <https://www.nursefamilypartnership.org/about/proven-results/>

55 Sherr i wsp. 2014 cytowani w Beret Bråten og Silje Sønsterudbråten, Foreldreveiledning - virker det? En kunnskapsstatus (Fafo 2016) 29.

Również szczególne starania mogą być konieczne w zakresie dotarcia do rodziców z dziećmi, które mają specjalne potrzeby, problemy ze zdrowiem psychicznym lub są narażone na nadużywanie substancji. Istnieje szeroka gama programów pozytywnego rodzicielstwa, z których niektóre zostały omówione powyżej, a które oferują wsparcie dla rodziców dzieci z poważnymi problemami behawioralnymi i/lub agresywnym zachowaniem w celu zaadoptowania strategii rodzicielskich bez użycia przemocy. Jednak badania z Finlandii i Szwecji wykazały, że obecnie nie ma wystarczającej liczby programów wspierających rodziców w budowaniu pozytywnych relacji i rozwiązywaniu konfliktów z dziećmi z niepełnosprawnością.⁵⁶

Konieczne może być również podjęcie działań w celu dotarcia do określonej grupy rodziców, których dzieci są w nieproporcjonalny sposób dotknięte przemocą, na przykład dzieci LGBTQIA (lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe i interseksualne). Na przykład, w Polsce Fundacja Lambda przeprowadziła kampanię skierowaną do rodziców dzieci LGBTQIA, aby zająć się przemocą psychiczną oraz upokarzającym traktowaniem.⁵⁷

Program Pozytywna dyscyplina w codziennym rodzicielstwie (PDEP) został wyróżniony za podejście oparte na prawach dziecka, kompleksowość oraz szerokie zastosowanie, dzięki czemu jest odpowiedni dla większości kontekstów oraz grup docelowych, niezależnie od kontekstu krajowego, czy społeczno-kulturowego lub pochodzenia rodziców.⁵⁸

4.5 WSPÓŁPRACA

Zasada wspólnej pracy w ramach wielu inicjatyw powinna stanowić podstawę projektu, realizacji oraz oceny inicjatywy w zakresie pozytywnego rodzicielstwa. Władze krajowe i lokalne odgrywają wiodącą rolę we wdrożeniu prawnego zakazu kar cielesnych i powinny wziąć na siebie odpowiedzialność za pozyskiwanie środków oraz wdrażanie krajowych, a także lokalnych działań na rzecz pozytywnego rodzicielstwa. Jednak silne partnerstwo w różnych sektorach i szeroki zakres inicjatyw mają kluczowe znaczenie dla zmiany postaw oraz zachowań rodziców. Na przykład, w Szwecji Urząd Wsparcia Rodzicielskiego i Prawa Rodzinnego zapewnia wiedzę i wsparcie dla regionów, które są odpowiedzialne za opracowywanie i wdrażanie programów wsparcia dla rodziców.⁵⁹ Poza władzami krajowymi oraz lokalnymi organizacje pozarządowe odgrywają istotną rolę w opracowywaniu i wdrażaniu programów wsparcia dla rodziców.⁶⁰

Obecnie istnieje wiele różnych podmiotów, które oferują różne rodzaje działań, które dostarczają informacji oraz wspierają rodziców w roli opiekunów. Różne podmioty zazwyczaj mają szczególny cel, zasięg oraz wpływ. Mogą podejmować problemy z różnych punktów widzenia i oferować szereg rozwiązań, na przykład z zakresu prawnego lub z punktu widzenia zdrowia oraz rozwoju dziecka. Kampanie, programy podnoszące świadomość i wspierające rodziców, prewencyjna opieka zdrowotna oraz szkoleniowe programy pozytywnego rodzicielstwa są częścią wysiłków na rzecz podnoszenia świadomości oraz szybkiej zmiany zachowań rodziców.

Specjaliści ds. zdrowia publicznego i opieki społecznej mogą przyczynić się do pozytywnego rodzicielstwa poprzez pracę z uniwersalnymi inicjatywami prewencyjnymi oraz działaniami skierowanymi do rodzin z przemocą w wywiadzie. Na przykład, w Finlandii powszechne usługi dla rodziców zapewniają wsparcie poprzez regularne spotkania z pielęgniarkami, które angażują rodziców w rozmowy na temat ich obaw i zapewniają wczesną interwencję oraz wsparcie. Spotkania służą również do oceny czynników ryzyka oraz ustalenia, czy rodzina potrzebuje zwiększonego wsparcia.⁶¹ W Szwecji służby interdyscyplinarne i międzyinstytucjonalne dla dzieci będących ofiarami oraz dla świadków przemocy, tzw. Barnahus, wprowadziły specjalistyczne działania dla rodzin, mające na celu zapobieganie dalszej przemocy i zwiększanie dobrostanu dzieci, w tym łączoną terapię behawioralno-kognitywną rodzic-dziecko.

Powszechne, prewencyjne kampanie zachęcające do pozytywnego rodzicielstwa były zazwyczaj wdrażane przez rządy, organizacje międzynarodowe i krajowe organizacje pozarządowe, często w połączeniu z praktycznym wkładem w strategię pozytywnego rodzicielstwa. Kampania Rady Europy Podnieś rękę przeciwko biciu dzieci łączy w sobie podnoszenie świadomości z materiałami edukacyjnym dla rodziców na temat pozytywnego rodzicielstwa.⁶² Po wprowadzeniu zakazu prawnego w Szwecji materiały związane z kampanią na temat różnych sposobów ustalania granic dla dzieci i budowania pozytywnych relacji między rodzicami a dziećmi w różnych grupach wiekowych bez stosowania kar cielesnych zostały rozesłane do wszystkich gospodarstw domowych.⁶³

Media są ważnym partnerem w uniwersalnych kampaniach i mogą wspierać podnoszenie świadomości, rozpowszechnianie informacji i publiczne debaty, aby zachęcić do stosowania środków

56 Dzieciństwo bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Finlandia (2017)

57 Dzieciństwo bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Polska (2017) s. 36.

58 Dzieciństwo bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Szwecja (2017)

59 Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MfoF, <http://www.mfof.se/sv/foraldraskapsstod/>

60 Jenny Munkelt, Praca strategiczna ze wsparciem dla rodziców, Ministerstwo Zdrowia i Spraw Społecznych, Prezentacja, Sztokholm, 10 maja 2017 r.

61 Warsztaty na temat zapobiegania znęcaniu się nad dzieckiem: wzmacnianie pracy międzysektorowej, Ryga, Łotwa, 1-2 czerwca 2017 r. Biuro regionalne Światowej Organizacji Zdrowia w Europie i Nordycka Rada Ministrów str.17.

62 <https://www.coe.int/en/web/children/corporal-punishment>

63 Dzieciństwo bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Szwecja (2017). Kampania zatytułowana "Czy możesz wychowywać i kształcić swoje dzieci bez bicia lub klapsów?" (Kan man klara barnuppföstran utan smisk och dask?)

zapobiegających karom cielesnym, w tym strategii pozytywnego rodzicielstwa i nauczania. Organizacje pozarządowe są ważnymi partnerami wdrażającymi dla władz krajowych oraz lokalnych. Angażują się w opracowywanie pozytywnych programów szkoleniowych dla rodziców. Na przykład, w Estonii społeczeństwo obywatelskie, organizacje oparte o społeczności i lokalne wydziały ochrony dzieci wspólnie odgrywają ważną oraz aktywną rolę w uwrażliwianiu obywateli na kwestię ochrony dzieci, praw dziecka oraz pozytywnego rodzicielstwa.⁶⁴

W Finlandii Federacja Domów i Schronisk dla Matki i Dziecka opracowuje i wdraża programy promujące rodzicielstwo bez przemocy. Program Zachęć mnie a będę silna dostarcza ulotki z informacjami, w tym dotyczące wpływu przemocy na dzieci, sposobu przyjęcia pozytywnego rodzicielstwa oraz tworzenia bezpiecznego środowiska dla dzieci. Zachęca również rodziców do szukania pomocy w razie potrzeby. Ośrodki Federacji działają jako punkt kontaktowy dla rodziców, którzy szukają pomocy.⁶⁵ W Polsce Fundacja Dajmy Dzieciom Siłę oferuje programy pozytywnego rodzicielstwa w ścisłej współpracy z usługodawcami, takimi jak lokalne ośrodki pomocy społecznej, zakłady opieki zdrowotnej oraz ośrodki opieki dziennej.⁶⁶

Globally, NGOs, and inter-governmental organisations, such as UNICEF, have promoted, developed and implemented a variety of campaigns with a strong element of encouraging positive parenting to help parents to raise children without using corporal punishment. For example, Save the Children is a co-founder and partner of the Positive Discipline in Everyday Parenting (PDEP) programme.

Globalnie organizacje pozarządowe oraz organizacje międzyrządowe, takie jak UNICEF, promowały, rozwijały i wdrożyły szereg kampanii z silnym elementem zachęcającym do pozytywnego rodzicielstwa w celu pomocy rodzicom w wychowywaniu dzieci bez stosowania kar cielesnych. Na przykład, Save the Children jest współzałożycielem i partnerem programu Positive Discipline in Everyday Parenting (PDEP). Religijne, duchowe i oparte na wierze grupy mogą również odgrywać ważną rolę we wspieraniu swoich społeczności oraz indywidualnych członków, w celu zerwania z tradycjami, a także praktykami szkodliwymi dla dzieci oraz naruszającymi prawny zakaz kar cielesnych. Na przykład, grupy wsparcia i indywidualne doradztwo mogą zapewnić możliwości promowania pozytywnych alternatyw dla takich praktyk.⁶⁷

Naukowcy i badacze uniwersyteccy mieli nieoceniony wkład w kwestię analizy kontekstualnej; danych i badań dotyczących występowania i wpływu kar cielesnych; opartej na dowodach oceny wpływu inicjatyw; innowacyjnych rozwiązań dotyczących przemocy. W wielu krajach badania i dane na temat rozwoju dziecka, wpływu przemocy na zdrowie dzieci, relacji między rodzicami i dziećmi oraz międzypokoleniowego przekazywania przemocy odegrały kluczową rolę w informowaniu o programach pozytywnego rodzicielstwa i innych formach wsparcia dla rodziców.

64 Irina Golikova, Sillamäe Child Protection Association, Działalność i usługi stowarzyszenia ochrony dzieci Sillamäe: Wkładanie wysiłku w pomoc psychologiczną i zapobieganie przemocy.

65 Dzieciństwo bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Finlandia (2017).

66 Dzieciństwo bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Polska (2017) s. 35.

67 Dzieciństwo bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Szwecja (2017).

05

podjęmowanie działań na rzecz pozytywnego rodzicielstwa

Wybór odpowiedniego programu nie jest łatwy, ale istnieje kilka aspektów, które mogą pomóc w jego wyborze. Obejmują one rozważenie celu działania, zasad, jakie powinny przyświecać działaniom oraz partnerów, którzy będą zaangażowani. Zrozumienie kontekstu i grupy docelowej jest niezbędne, aby wybrać uniwersalny, selektywny i/lub ukierunkowany program. Ważne jest również przeanalizowanie dostępnych dowodów dotyczących wpływu, wdrażania oraz opłacalności.

Ostatnia część niniejszego poradnika zawiera wskazówki dotyczące niektórych aspektów wyboru inicjatywy pozytywnego rodzicielstwa. Odnosi się do celu oraz zasad programu, wyboru między programem uniwersalnym, selektywnym lub ukierunkowanym, dowodów, efektywności kosztowej, zasobów oraz partnerów wdrożeniowych.

Zmiana postaw i zachowań jest często złożonym, delikatnym oraz długotrwałym procesem. Wymaga on połączenia wielu różnych inicjatyw, które będą stanowiły najbardziej skuteczny sposób tworzenia zmiany zachowań i zmiany postaw rodziców oraz opiekunów.

Przyjmowanie uporządkowanego i analitycznego podejścia do wyboru działań na rzecz pozytywnego rodzicielstwa pomoże zmaksymalizować wpływ w każdym kontekście. Na przykład, opracowanie krajowej strategii wsparcia dla rodziców opartej na solidnej analizie kontekstowej może pomóc w zapewnieniu wszechstronnej oraz ukierunkowanej reakcji zarówno na poziomie krajowym, jak i lokalnym. Krajowa strategia może służyć jako inspiracja i praktyczne narzędzie wsparcia w planowaniu, opracowywaniu, wdrażaniu i ocenie programów. Może również pomóc w określeniu ról, odpowiedzialności oraz zasobów dla planowanego działania.

5.1 CELE, ZAMIARY I ZASADY

Punktem wyjścia do opracowania strategii i decydowania o działaniach na rzecz wsparcia rodziców oraz promowania pozytywnego rodzicielstwa jest ustalenie podstawowego celu i zasad, które wytyczą kierunek działania.

Ogólnym celem może być promocja zdrowia, rozwoju i dobrostanu dzieci, ochrona dzieci przed fizycznymi i psychicznymi krzywdami i/lub promocja wdrożenia zakazu prawnego. Cele szczegółowe mogą obejmować informowanie rodziców o wpływie przemocy na dzieci, prezentowanie alternatyw dla kar cielesnych, wczesne wykrywanie przemocy oraz promowanie sieci społecznych. Cel i zamiary stanowią ramy dla podejmowania decyzji dotyczących rodzaju inicjatywy, metodologii i partnerów wdrożeniowych.

Ważne jest również ustalenie, które zasady będą podstawą inicjatywy i zastanowienie się, w jaki sposób wpłyną one na wybór, rozwój, wdrażanie oraz ocenę programów.

NA PRZYKŁAD:

Jakie implikacje ma podejście oparte na prawach dziecka w zakresie przekazu i metodologii?

W jaki sposób podejście włączające, oparte na równości mężczyzn i kobiet w ich wspólnej roli oraz odpowiedzialności jako rodziców, wpływa na to, w jaki sposób i kiedy dostępne są programy pozytywnego rodzicielstwa?

W jaki sposób niedyskryminujące podejście skierowane do rodziców dzieci mających specjalne potrzeby lub nowo przybyłych migrantów wpływa na wybór konkretnych programów?

W tym kontekście pomocne może być rozważenie, czy program powinien przyjąć podejście dobrowolne czy też obowiązkowe. Obligatoryjne podejścia zostały skrytykowane za sprzeczne z przesłaniem programów pozytywnego rodzicielstwa, które uczą i modelują niestosowanie przemocy oraz skrytykowane za potencjalne przyczynianie się do stygmatyzacji. Z drugiej jednak strony, trudnym może być przekonanie niektórych rodziców, będących w ogromnej potrzebie, aby przyłączyli się do dobrowolnych inicjatyw oraz z nich korzystali. Programy na poziomie selektywnym lub ukierunkowanym mogą przyjąć podejście włączające i dobrowolne.

Program Partnerstwo pielęgniarka-rodzina jest całkowicie dobrowolny, choć koncentruje się na rodzicach, którzy potrzebują ogromnego wsparcia. Oprócz dobrowolnego decydowania się na udział w interwencji, rodzice są także uwzględnieni w podejmowaniu decyzji na wszystkich poziomach programu. Kiedy zatrudniano pielęgniarki do programu pilotażowego w Norwegii, matki będące w trudnych sytuacjach życiowych zostały włączone do panelu oceniającego kandydatki. "Doświadczeni konsultanci" (matki, które mogły być włączone do programu) zasiadają w organach lokalnych i krajowych organizacji programu pilotażowego. Zaobserwowano, iż wzmocniło to szansę programu na spełnienie potrzeb i pragnień partycypujących rodzin do zapewnienia ich dzieciom możliwie najlepszego dzieciństwa.

5.2 WYBÓR PROGRAMU

W celu zmaksymalizowania sukcesu ważnym jest, aby starannie wybrać najbardziej odpowiedni program (lub połączenie programów) w zależności od danego kontekstu, biorąc pod uwagę cel, podejście i zasady, które stanowią podstawę do działania. Ważne jest, aby zrozumieć i mieć jasne kryteria wyboru. Analiza kontekstu może opierać się na kilku różnych kryteriach, począwszy od względów dość ogólnych, takich jak dostępne zasoby, aż po bardzo szczegółowe, takie jak indywidualne potrzeby rodziny lub rodzica.

Strategiczna decyzja o dostosowaniu jednego podejścia (lub programu) nie powinna wykluczać

użycia innego. Na przykład, decyzja o wdrożeniu powszechnego krajowego programu prewencyjnego poprzez społeczną kampanię świadomościową nie zapobiega jednoczesnemu przyjęciu programu selektywnego, który wspiera konkretną grupę rodziców. Istnieje kilka artykułów, raportów z badań i wykazów dotyczących programów pozytywnego rodzicielstwa, które mogą pomóc w dokonaniu wyboru.⁶⁸

5.3 DOWODY I OCENA

Często zaleca się wybranie i dostosowanie już skutecznego programu niż rozpoczęcie od początku nowego programu. Przyglądając się programom opartym na dowodach, ważne jest nie tylko spojrzenie na wyniki oceny, ale także spojrzenie na zastosowane kryteria. Czy kryteria odzwierciedlają ważne zasady przewodnie, takie jak prawa, potrzeby i poglądy dzieci? Dowody można oceniać różnie, dlatego ważne jest również przyjrzenie się zastosowanej metodologii, aby spełniała ona oczekiwania lub potencjalne wymagania dotyczące wyboru programu.

Ważne jest również zaplanowanie i wykorzystanie ewaluacji programu podczas jego wdrażania, aby można było podjąć kroki w celu jego dalszego dostosowania w razie potrzeby. W największym możliwym zakresie należy podjąć wysiłki, aby włączyć perspektywy dzieci w taką ewaluację.

5.4 ZASOBY I OPŁACALNOŚĆ

Dostępne zasoby są ważnymi czynnikami decydującymi o wyborze programu. Zasoby są często rzadkie i wyzwaniem może stać się zebranie środków niezbędnych do wprowadzenia kompleksowych, włączających i ukierunkowanych inicjatyw.

Programy uniwersalne są często najtańszym sposobem dotarcia do szerokiej grupy docelowej. Jednak w niektórych przypadkach zaoferowanie programu ukierunkowanego lub selektywnego, ukierunkowanego na poszczególnych rodziców lub na małe grupy rodziców może okazać się konieczne i bardziej skuteczne. Koniecznym może również być przyjęcie konkretnych środków w celu zapewnienia, że rodzice, do których najtrudniej dotrzeć, są uwzględnieni. Dlatego ważne jest, aby zaangażować się w analizę opłacalności, która uwzględni nie tylko dostępne zasoby, ale także cechy, potrzeby i sytuację grupy docelowej oraz to, co może mieć najlepszą wartość dodaną i wpływ w danym kontekście.

Kluczowym aspektem planowania jest zapewnienie odpowiednich zasobów do wdrożenia i oceny. Programy pozytywnego rodzicielstwa są zazwyczaj finansowane z budżetu państwa i władz lokalnych, na przykład w zakresie zdrowia publicznego.

Jednak nierzadko zdarza się, że międzynarodowi darczyńcy lub sektor prywatny mogą wnieść

dodatkowy wkład. Na przykład, łotewski program Guardian Angel jest finansowany przez gminę Ryga i otrzymuje dodatkowe wsparcie finansowe i rzeczowe od sektora prywatnego oraz innych sponsorów.⁶⁹

5.5 PLAN WDROŻENIA

Kilka podmiotów może odgrywać rolę w opracowywaniu, wdrażaniu i ocenie programów pozytywnego rodzicielstwa.

Należy rozważyć następujące działania:

- Organizację kompleksowej odpowiedzi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, aby wykorzystać role oraz odpowiedzialność wszystkich odpowiednich podmiotów
- Organizację koordynacji, współpracy i wymiany pomiędzy wszystkimi kluczowymi zaangażowanymi podmiotami
- Wyznaczenie wiodącej agencji, która pełni ogólną rolę i ponosi odpowiedzialność za planowanie, nadzór, budowanie kompetencji, koordynację oraz ocenę
- Określenie, kto lub które wspólnoty mają potencjał i wiedzę potrzebną do wdrożenia konkretnej inicjatywy
- Określenie, kto ma dostęp, wpływ lub najlepiej spełnia potrzeby różnych grup lub osób. Wiarygodność oraz pozycja są tutaj ważnymi czynnikami. Lokalizacja geograficzna nie powinna wpływać na dostęp do wsparcia dla rodziców ani na jego jakość.⁷⁰

⁶⁹ Dzieciństwa bez przemocy; odejście od kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego, Krajowy Raport Konsultacyjny Łotwa (2017).

⁷⁰ Warunki geograficzne i demograficzne mogą ograniczać możliwość oferowania bardziej intensywnych podejść selektywnych lub ukierunkowanych, zwłaszcza jeśli są dostarczane przez specjalnie wyszkolony personel i/lub za pomocą metod takich jak wizyty domowe.

5.6 RAMY DO WYPRACOWANIA INICJATYWY POZYTYWNEGO RODZICIELSTWA

Poniżej znajdują się ramy wraz z serią pytań mających na celu wsparcie państw w rozwijaniu inicjatyw pozytywnego rodzicielstwa:

Cele i zamiary	Jaki jest ogólny cel i konkretne zamiary inicjatywy pozytywnego rodzicielstwa? [Zamiary - informować rodziców o wpływie przemocy na dzieci; uczyć alternatyw dla kar cielesnych; lub wczesnego wykrywania przemocy]
Zasady	Jakie zasady przewiodzą inicjatywie pozytywnego rodzicielstwa i w jaki sposób wpływają na rozwój, wdrażanie i ocenę programu? [Zasady - prawa dziecka, oparcie w badaniach naukowych i w dowodach, inkluzywność oraz współpraca]
Rodzaj podejścia	Jakie podejście zostanie przyjęte w inicjatywie pozytywnego rodzicielstwa? [Podejścia – behawiorystyczne lub oparte o prawa]
Rodzaj programu	Jaki rodzaj programu zostanie wybrany dla inicjatywy pozytywnego rodzicielstwa? [Uniwersalny – selektywny – ukierunkowany; partycypacja może być obowiązkowa lub dobrowolna]
Metody	Jakie metodologie, metody i narzędzia zostaną zastosowane? [Metody - kampanie publiczne, programy wsparcia dla rodziców, działania w zakresie zdrowia publicznego itp.]
Dowody	Czy istnieją modele oparte na dowodach, które można zaadaptować? Jakie są kluczowe kryteria, które nas interesują w oparciu o dowody? W jaki sposób odpowiadają podstawowym zasadom, którymi chcemy kierować nasze działania?
Zasoby	Jakie jest najbardziej wydajne podejście? Jak zmaksymalizować wpływ i stosunek wartości do ceny? Skąd można przydzielać zasoby?
Realizacja	Kim są partnerzy wdrażający? Jakie kroki należy podjąć, aby zaangażować te podmioty? W jaki sposób można organizować i promować koordynację, współpracę oraz wymianę?
Ocena	Co jest potrzebne, aby zapewnić odpowiednią ocenę inicjatywy?

Dzieciństwo bez przemocy

Program Dzieciństwo bez przemocy (z ang. Non-Violent Childhoods) ma na celu promowanie pełnego wdrożenia prawnego zakazu stosowania kar cielesnych w regionie Morza Bałtyckiego poprzez wspólne, wielostronne planowanie i działania. Program jest zarządzany przez Radę Państw Morza Bałtyckiego i wspólnie finansowany przez Komisję Europejską.

www.childrenatrisk.eu/nonviolence

Rada Państw Morza Bałtyckiego

Założona w 1992 r. Rada Państw Morza Bałtyckiego jest politycznym forum dla regionalnej współpracy i dialogu międzyrządowego. Krajami członkowskimi są Dania, Estonia, Finlandia, Niemcy, Islandia, Łotwa, Litwa, Norwegia, Polska, Rosja, Szwecja, a także Komisja Europejska. Rada działa poprzez swoje sieci i grupy ekspertów. W 1998 r. rozpoczęła prace nad wdrożeniem Konwencji ONZ o Prawach Dziecka. Grupa ekspertów Rady ds. Dzieci Zagrożonych Przemocą angażuje się we współpracę z partnerami krajowymi, regionalnymi i międzynarodowymi w celu położenia kresu krzywdzeniu, wykorzystywaniu, handlowi, a także wszelkim formom przemocy wobec dzieci. **www.cbss.org**

Regionalna inicjatywa i partnerstwo

Program Dzieciństwo bez przemocy działa we współpracy z ministerstwami z Estonii, Finlandii, Łotwy i Szwecji oraz z Rzecznikiem Praw Dziecka w Polsce. Przedstawiciele ministerstw, parlamentów narodowych, biur praw obywatelskich dla dzieci, środowisk akademickich i organizacji, a także dzieci z większości krajów regionu Morza Bałtyckiego, uczestniczyli dodatkowo w spotkaniach ekspertów oraz wnieśli swój wkład w program i poradniki z wytycznymi. Obecni byli również eksperci z innych krajów i instytucji europejskich.

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children współpracuje z rządami i podmiotami pozarządowymi w zakresie powszechnego zakazu i eliminacji stosowania kar cielesnych wobec dzieci. Jest międzynarodowym partnerem programu Dzieciństwo bez przemocy.

www.endcorporalpunishment.org

Poradnik

Poradnik **Krok Po Kroku** dotyczący wdrażania Konwencji o Prawach Dziecka w celu zaprzestania stosowania kar cielesnych

Zapewnienie dzieciństwa bez przemocy - wytyczne dotyczące wdrażania zakazu stosowania kar cielesnych w środowisku domowym

Rodzicielstwo dla dzieciństwa bez przemocy - pozytywne rodzicielstwo w celu zaprzestania stosowania kar cielesnych

Budowanie społeczności wspierających dzieciństwa bez przemocy – kampanie zwiększające świadomość w celu zaprzestania stosowania kar cielesnych

Usługodawcy jako liderzy dzieciństwa bez przemocy – świadczenie usług dla dzieci i rodziców w celu zaprzestania stosowania kar cielesnych

Śledzenie postępów na drodze do dzieciństwa bez przemocy - pomiar zmian w postawach i zachowaniu w celu zaprzestania stosowania kar cielesnych

Program Dzieciństwo bez przemocy prowadzony jest przez
Radę Państw Morza Bałtyckiego we współpracy z:

Ministerstwem Spraw Społecznych Estonii
Ministerstwem Spraw Społecznych i Zdrowia Finlandii
Ministerstwem Opieki Społecznej Łotwy
Rzecznikiem Praw Dziecka w Polsce
Ministerstwem Zdrowia i Spraw Społecznych Szwecji
Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children

Więcej informacji na temat programu Dzieciństwo bez przemocy, w tym poradników z wytycznymi i dotyczących kampanii, można znaleźć na stronie www.childrenatrisk.eu/nonviolence

Ten projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Programu Prawa, Równość i Obywatelstwo na lata 2014-2020. Niniejsza publikacja odzwierciedla jedynie poglądy autorów, a Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji zawartych w tych publikacjach.

GLOBAL INITIATIVE TO
**End All Corporal
Punishment of Children**